

Savukkeiden, nuuskan ja sähkösavukkeiden aloittamisalttius, käyttö ja hankinta sekä suhtautuminen tekstivaroitukseen nuorilla keväällä 2016

Päälöydökset

- Tupakoimattomien nuorten alttius aloittaa sähkösavukkeiden käyttö on suurempi kuin alttius aloittaa tupakointi tai nuuskaaminen.
- Alaikäisten yleisin tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden hankintalähde ovat kaverit.
- Yläluokkalaisista ja lukiolaisista lähes 80 % ja ammattiin opiskelevista 53 % ei käytä tupakka- tai muita nikotiinituotteita nykyisin.
- Pelkkien savukkeiden käyttö on yleinen tapa käyttää tupakka- ja muita nikotiinituotteita, mutta erilaisia rinnakkaiskäytön muotoja esiintyy erityisesti pojilla.
- Pelkkien nikotiinisähkösavukkeiden käyttö on vähäistä.
- Savukkeiden, nuuskan ja sähkösavukkeiden rinnakkaiskäyttö on yleisintä ammattiin opiskelevilla.
- Varoitusmerkintöjen itseraportoitu vaikutus tupakointikäyttäytymiseen oli tupakoimattomilla nuorilla suurempi kuin tupakoivilla nuorilla.

Kirjoittajat:

Maija Puupponen
Korkeakouluharjoittelija, THL

Otto Ruokolainen
Asiantuntija, THL

Hanna Ollila,
Asiantuntija, THL

Johanna Seppänen
Erikoistutkija, THL

JOHDANTO

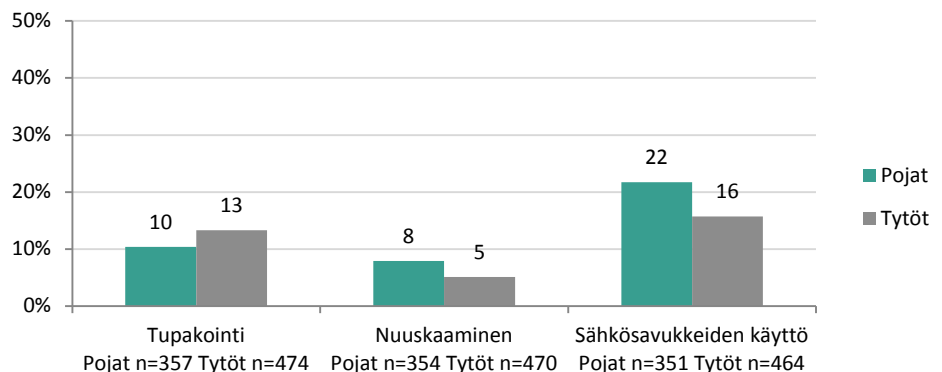
Tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden käyttö moninaistuu nuorten keskuudessa. Vaikka savukkeiden käyttö on vähentynyt nuorilla 2000-luvulla, on nuuskan ja sähkösavukkeiden käyttö yleistynyt (1). Myös savukkeiden ja nuuskan rinnakkaiskäyttö on yleistynyt (2).

Vuoden 2016 elokuussa voimaan tulleen uuden tupakkalain tavoitteena on tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden käytön loppuminen vuoteen 2030 mennessä. Nuorten nikotiinituotteiden käyttö ja siihen liittyvät tekijät ovat tärkeässä asemassa tavoitteen saavuttamisessa. Uudessa laissa nikotiinipitoiset sähkösavukkeet tulevat markkinoille pääosin savukkeita vastaavan sääntelyn piiriin ja tupakka-askien tekstivaroitukset muuttuvat yhdistetyiksi teksti- ja kuvavaroituksiksi.

Tässä julkaisussa tarkastellaan savukkeiden, nuuskan ja sähkösavukkeiden käyttöä ja hankintalähteitä sekä suhtautumista tupakka-asteissa oleviin tekstivaroitukseen nuorilla yläluokalla, lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa keväällä 2016, ennen uuden tupakkalain voimaantuloa. Lisäksi yläluokkalaisten osalta tarkastellaan tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden käytön aloittamisalttiutta.

ALOITTAMISALTTIUS YLÄLUOKKALAISILLA

Sähkösavukkeiden käyttö houkuttelee savukkeita ja nuuskaa enemmän poikia ja tyttöjä, jotka eivät ole koskaan käyttäneet mitään nikotiinituotetta (Kuvio 1). Tytöillä sähkösavukkeiden käytön aloittamisalttius on hieman suurempi kuin savukkeiden. Pojilla oli tyttöjä suurempi aloittamisalttius sähkösavukkeiden osalta, muiden tuotteiden aloittamisalttiudessa ei havaittu tilastollista eroa sukupuolten välillä. Kun tarkasteltiin nuoria, jotka olivat voineet jo kokeilla jotain nikotiinituotetta, alttius aloittaa sähkösavukkeiden käyttö oli noin kolme kertaa yleisempää kuin alttius aloittaa nuuskaaminen ja kaksi kertaa yleisempää kuin alttius aloittaa tupakointi (ei kuviota).

Kuvio 1. Altius tupakoinnin¹⁾, nuuskaamisen²⁾ ja sähkösavukkeiden³⁾ käytön aloittamiseen sukupuolen mukaan yläluokkalaisilla, jotka eivät ole käyttäneet mitään nikotiinituotetta, %.

Näin tutkimus tehtiin

Tutkimus perustuu 18.4. – 3.6.2016 Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen ja Hämeenkyrön kunnissa tehtyyn THL:n Kouluterveyskyselyn pilottitutkimukseen. Kyselyyn osallistui 1993 (vastausaktiivisuus 59%) peruskoulun 8. ja 9. luokkien oppilasta, 1029 (67%) lukion 1. ja 2. luokkien ja 844 (34%) ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijaa. Tytöt ja pojat vastasivat likimain yhtä aktiivisesti, ainoastaan lukiolaisista enemmistö (60%) oli tyttöjä.

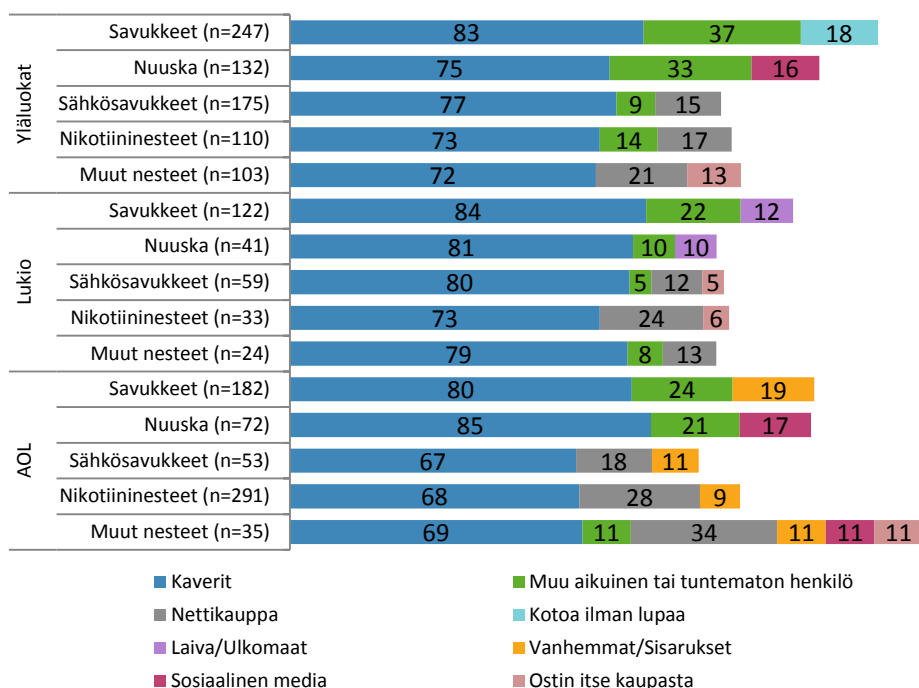
Yläluokkalaisten tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden aloittamisalttuita kuvaava indeksi laskeettiin niistä nuorista, jotka eivät ole käyttäneet mitään tupakka- ja muita nikotiinituotteita ja jotka vastasivat muuta kuin ”Varmasti en” kysymykseen ”Jos joku parhaista kavereistasi tarjoaisi sinulle jotakin näistä, käyttäisitkö sitä?” tai muuta kuin ”Varmasti en” kysymykseen ”Luuletko, että käytät jotakin näistä seuraavan 12 kuukauden aikana?”. Indeksi on suomennettu Global Youth Tobacco Survey -tutkimuksesta ja laajennettu nuuskan ja sähkösavukkeiden osalta tähän tutkimukseen.

Tuotteiden hankintalähteitä kysyttiin kysymyksellä ”Mistä hankit viimeisen 30 päivän aikana käyttämäsi tupakkatuotteet, sähkötuopakat tai sähkötuopakkatuotteet?” Analyysistä rajattiin pois ne, jotka eivät olleet käyttäneet tupakka- ja muita nikotiinituotteita viimeisen 30 päivän aikana. Vastajaan oli mahdollista valita useita hankintalähteitä, minkä vuoksi kokonaisprosenttiosuudet kuviossa 2 ylittävät 100 prosentin.

Tupakointia kysyttiin kysymyksellä ”Kuinka monta savuketta, piipullista ja sikaria olet polttanut yhteensä tähän mennessä?” ja ”Mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa parhaiten nykyistä tupakointiasi?”. Tupakoimattomuuden ehtona oli, että oli tupakoinut korkeintaan yhden savukkeen, piipullisen tai sikarin. Näiden perusteella muodostettiin kolmiluokkainen muutuja, jossa tupakointia kuvattiin luokituksella ”Päivittäin/ Satunnaisesti/Ei tupakoi”.

SAVUKKEIDEN, NUUSKAN JA SÄHKÖSAVUKKEIDEN HANKINTA

Savukkeiden, nuuskan, sähkösavukkeiden sekä sähkösavukkeenesteiden yleisin hankintalähde alaikäisillä ovat kaverit, oppilaitostyyppistä riippumatta (Kuvio 2). Seuraavaksi yleisin hankintatapa savukkeille ja nuuskalle on tuntemattoman henkilön tai muun aikuisen kuin oman vanhemman kautta. Yläluokkalaisten ovat myös ottaneet savukkeita kotoa ilman lupaa. Sähkösavukkeita ja sähkösavukkeenesteitä on tilattu nettikaupasta ja ostettu itse kaupasta. Nuuskaa on hankittu sosiaalisen median kautta ja laivalta sekä ulkomailta. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat ovat saaneet savukkeita, sähkösavukkeita ja sähkösavukkeenesteitä myös vanhemmilta tai sisaruksilta.

Kuvio 2. Alaikäisten savukkeiden, nuuskan, sähkösavukkeiden sekä sähkösavukkeenesteiden yleisimpiä hankintalähteitä oppilaitostyyppin mukaan, %.

SAVUKKEIDEN, NUUSKAN JA SÄHKÖSAVUKKEIDEN RINNAKKAISKÄYTTÖ

Yläluokilla ja lukioissa tupakkatuotteita ja sähkösavukkeita käyttämättömien nuorten osuus on selvästi suurempi kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Tyttöillä vain savukkeita käyttävien osuus on suurempi kuin pojilla, kun taas pojat käyttävät tyttöjä yleisemmin sekä vain nuuskaa että savukkeita ja nuuskaa. Sähkösavukkeiden ja nuuskan rinnakkaiskäyttö on vähäistä. Savukkeiden ja sähkösavukkeiden rinnakkaiskäyttö on yhtä yleistä pojilla ja tyttöillä ja se on yleisintä ammatillisissa oppilaitoksissa. Kaikkien kolmen tuotteen rinnakkaiskäyttö on pojilla yleisempää kuin tyttöillä, yleisintä se on niin ikään ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla pojilla.

Nuuskan käyttöä kysyttiin kysymyksellä ”Oletko koskaan käyttänyt nuuskaa?” Vastausvaihtoehdot olivat ”En lainkaan/Olen kokeillut kerran tai pari/Käytän silloin tällöin/Käytän päivittäin/Olen käyttänyt, mutta lopetin”. Sähkösavukkeiden käyttöä kysyttiin kysymyksellä ”Käytätkö sähkötupakkaa, joka sisältää seuraavia aineita?” Kysymyksen kohdat olivat ”Nikotiinia/tupakkamakuja/ muita makuja, mitä”. Vastausvaihtoehdot olivat ”En lainkaan/Olen kokeillut kerran tai pari/Käytän silloin tällöin/Käytän päivittäin/Olen käyttänyt, mutta lopetin”.

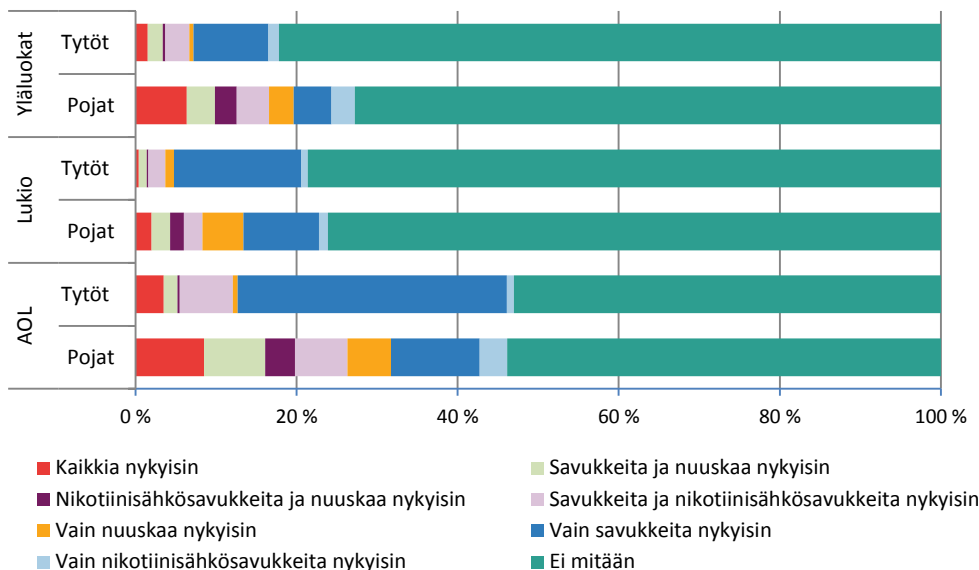
Edellä kuvattujen perusteella muodostettiin nuuskan ja nikotiinisähkösavukkeiden käyttöä kuvaavat kolmiluokkaiset muuttujat, joissa niiden käyttöä kuvattiin luokituksella ”Päivittäin/Satunnaisesti/Ei käytä”.

Tupakointia, nuuskaamista ja nikotiinisähkösavukkeiden käyttöä kuvaavien muuttujien perusteella muodostettiin rinnakkaiskäyttöä kuvaava muuttuja, jossa yhdistettiin satunnainen ja päivittäinen käyttö (ks. kuvio 3).

Tupakka-askien varoitusmerkkien havaitsemista ja mielipidettä niistä kysyttiin kysymyksellä ”Mitä mieltä olet viimeisen puolen vuoden aikana näkemiesi tupakka-askien varoitusmerkinnöistä?” Vastausvaihtoehdot olivat ”En ole nähnyt tupakka-askia/En ole huomannut varoitusmerkintöjä/Ne saivat minut ajattelemaan tupakoinnin lopettamista/Ne saivat minut ajattelemaan tupakoimattomana pysymistä/En ajatellut niistä juuri mitään”.

1) Tupakoinnin aloittamisalttiutta kuvaavassa muuttujassa tarkasteltiin ainoastaan niitä yläluokkalaisia, jotka eivät olleet koskaan polttaneet yhtään savuketta.

2) Nuuskan aloittamisalttiutta kuvaavassa muuttujassa tarkasteltiin ainoastaan niitä yläluokkalaisia, jotka eivät olleet koskaan nuuskanneet.

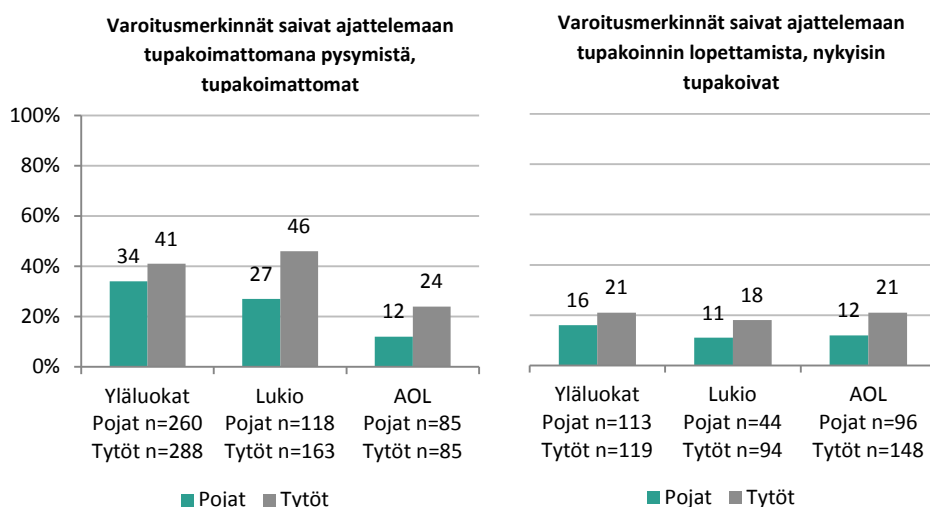

Kuvio 3. Tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden⁴⁾ rinnakkaiskäyttö oppilaitostyyppin mukaan tytöillä ja pojilla, %.

TUPAKKA-ASKIEN VAROITUSMERKINNÄT

Yläluokkalaisista ja lukiolaisista 60 % ja ammattioppilaitosten opiskelijoista 70 % oli nähnyt varoitusmerkintöjä tupakka-askeissa viimeisen puolen vuoden aikana (ei esillä). Varoitusmerkintöjä nähneistä tupakoimattomista nuorista tytöt ilmoittivat poikia useammin ajatelleensa tupakoimattomana pysymistä varoitusmerkinnän nähtyään oppilaitostyyppistä riippumatta (Kuvio 4). Vahvimmin varoitusmerkinnät näyttävät vaikuttaneen yläluokkien ja lukioiden tyttöihin ja heikoimmin ammattiin opiskeleviin poikiin.

Myös tupakoivien nuorten osalta varoitusmerkintöjen näkeminen näytti vaikuttaneen tyttöihin enemmän kuin poikiin, ainoastaan yläluokkien osalta ei havaittu tilastollista eroa sukupuolten välillä (Kuvio 4). Noin viidesosa yläluokkien, lukioiden ja ammattioppilaitosten tytöistä raportoi, että varoitusmerkintöjen näkeminen sai ajattelemaan tupakoinnin lopettamista.

Kuvio 4. Tupakka-askien varoitusmerkintöjä nähneiden tupakoimattomien ja nykyisin tupakoivien nuorten ajatukset varoitusmerkinnöistä, %.

³⁾ Sähkösavukkeiden aloittamisalttisuuden tarkastelua varten yhdistettiin kaikki sähkösavukenesemuodot (nikotiinineste, tupakkamaut, muut maust) yhteen muuttuinaan.

⁴⁾ Rinnakkaiskäyttöä kuvaavassa muuttujassa tarkasteltiin sähkösavukkeiden osalta nikotiinisähkösavukkeiden käyttöä.

Aloittamisalttiusanalyysit suoritettiin erikseen nykyisin tupakoiville (päivittäin ja satunnaisesti) ja tupakoimattomille, jotka olivat nähneet varoitusmerkintöjä viimeisen puolen vuoden aikana.

Aineiston analysointiin käytettiin ristiintaulukointia ja χ^2 -testiä.

KIRJALLISUUTTA

1. Kinnunen, JM., Pere, L. Lindfors, P., Ollila, H. & Rimpelä, A. 2015. Nuorten terveystapatutkimus 2015-Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2015. Raportteja ja muistioita 31, Sosiaalija- ja terveysministeriö, Helsinki.

2. Ollila, H. & Ruokolainen O. 2015. Tupakkatuotteiden yhteiskäyttö yläkouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa 2000-2015. Tutkimuksesta tiiviisti 2, helmikuu 2016. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

3. White, V., Williams, T & Wakefield, M. 2015. Has the introduction of plain packaging with larger graphic health warnings changed adolescents' perceptions of cigarette packs and brands. Tobacco Control 2015;24:ii42-ii49. doi: 10.1136/tobaccocontrol-2014-052084

Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-302-801-2 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-801-2>

www.thl.fi/tupakka

YHTEENVETO

Tässä julkaisussa tarkasteltiin nuorten tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden käytön aloittamisalttuita, hankintalähteitä, käyttöä ja suhtautumista tupakka-askien tekstivaroituksiin.

Yläluokkalaisten tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden aloittamisalttuita koskevat tulokset antavat viitteitä siitä, että sähkösavukkeet vetoavat tupakka- ja muita nikotiinituotteita käyttämättömiin nuoriin enemmän kuin savukkeet tai nuuska. Aloittamisalttuita tutkittiin nyt ensimmäistä kertaa Kouluterveyskyselyssä, ja kysymyksen laajentaminen nuuskaan ja sähkösavukkeisiin tuottaa myös kansainvälisesti uutta tietoa. Tulosten perusteella nikotiinituotteiden käytön riskeistä viestiminen olisi hyvä aloittaa jo ennen yläluokkaikää, ja tupakkaa koskevassa terveystietokasvatuksessa sähkösavukkeet on huomioitava entistä paremmin.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin myös mitä mieltä nuoret olivat tupakka-asteissa näkemistään varoitusmerkeistä. Valtaosa nuorista oli nähnyt kuluneen puolen vuoden aikana tupakka-askin ja siinä olleen tekstivaroituksen. Tupakoimattomien nuorten osalta varoitusmerkintöjen itseraportoitu vaikutus ("saa pysymään tupakoimattomana") oli selvästi suurempi kuin tupakoivien nuorten osalta ("saa ajattelemaan tupakoinnin lopettamista"). Uusien yhdistettyjen teksti- ja kuvavaroitusten toivotaan vaikuttavan mielikuvien kautta yhä useammalla nuorella tupakoimattomana pysymiseen ja tupakoinnin lopettamiseen. Tuotemerkittömien pakkausten (engl. plain packaging) markkinoille tuominen todennäköisesti tukisi tupakoinnin aloittamisen ehkäisyä ja lopettamista (3).

Savukkeiden, nuuskan ja nikotiinisähkösavukkeiden yhteiskäyttöä tarkasteltaessa havaittiin, että tähän tutkimukseen vastanneista yläluokkalaisista ja lukiolaisista enemmistö (80 %) ja puolet ammattiin opiskelevista ei käytä mitään näistä tuotteista. Pelkkien savukkeiden käyttö on yleisin tapa käyttää tupakka- ja muita nikotiinituotteita, mutta myös erilaisia rinnakkaiskäytön muotoja havaitaan erityisesti pojilla. Pelkkien sähkösavukkeiden käyttö on vähäistä, mutta pojilla hiukan yleisempää kuin tytöillä.

Alaikäisten yleisin tupakka- ja muiden nikotiinituotteiden hankintalähde oli kaverit, mikä osaltaan liittyyneen vertaisten vaikutukseen tuotteiden käytössä. Alaikäiset olivat hankkineet savukkeita ja nuuskaa myös tuntemattomalta henkilöltä tai muulta aikuiselta kuin omalta vanhemmaltaan. Tupakkatuotteiden välittämisen laittomuutta tulisi viestiä vahvemmin sekä nuorille itselleen että aikuisille. Sähkösavukkeita ja niissä käytettäviä nesteitä alaikäiset olivat tilanneet nettikaupasta. Sähkösavukkeiden etäosto ja -myynti kiellettiin uudessa tupakkalaissa ja sähkösavukkeille asetettiin 18 vuoden ostoikäraja. Nämä toimet osaltaan rajoittanevat niiden ostoa. Sähkösavukkeet kuitenkin tulevat vähittäismyyntiin, mikä lisää ostomahdollisuuksia ja luo uusia paineita kaupan omavalvonnan toimivuudelle.

Tämän pilottitutkimuksen aineisto kerättiin juuri ennen uuden tupakkalain (549/2016) voimaantuloa. Tuloksia hyödynnetään osaltaan lakimuutoksen vaikutusten arvioinnissa tulevina vuosina.

Tämän julkaisun viite: Puupponen M, Ruokolainen O, Ollila H, Seppänen J. Savukkeiden, nuuskan ja sähkösavukkeiden aloittamisalttius, käyttö ja hankinta sekä suhtautuminen tekstivaroituksiin nuorilla keväällä 2016. Tutkimuksesta tiiviisti 1, tammikuu 2017. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.